

เกษตรกรไทยในยุค 4.0

ดร.อารีย์ เชื้อเมืองพาน

รองศาสตราจารย์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เกริ่นนำ

ด้วยภูมิศาสตร์ของประเทศไทยนั้นตั้งอยู่แถบเส้นศูนย์สูตร สภาพพื้นที่ราบซึ่งน้ำท่วมถึงอันอุดมสมบูรณ์และภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนทำให้มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับเกษตรกรรม การทำนา และดึงดูดผู้ตั้งถิ่นฐานมาตั้งใจกลางดินแดนในภาคเหนือและที่ราบสูงโคราชในทางตะวันออกเฉียงเหนือ ในพื้นที่ดังกล่าวมีแม่น้ำสายใหญ่หลายสาย รวมถึงลำคลองขนาดเล็ก จำนวนมากที่กระจายไปในพื้นที่เพื่อลำเลียงน้ำไปหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในภาคการเกษตร ด้วยเหตุนี้จึงมีการกล่าวขานกันว่าประเทศไทยเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” ซึ่งคำกล่าวดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ และชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการทำการเกษตรหลักของของไทยเป็นองค์การทำการเกษตรในประเทศไทยมีหลากหลายแต่ที่ทำ

กันเป็นหลักและสร้างผลผลิตให้กับประเทศเป็นลำดับต้น ๆ คงหนีไม่พ้น “ข้าว” คนไทยที่ทำอาชีพปลูกข้าวเราเรียกว่า “ชาวนา” ในประเทศไทยมีชาวนาเกินครึ่งที่ไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพหลายรายจำต้องขายที่นาเพื่อนำเงินไปชำระหนี้สินแล้วหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน จนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงดำริสผ่าน ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาว่า “ให้ไปบอกชาวนาว่าอย่าขายที่นา” เพราะพระองค์ได้เห็นความสำคัญของอาชีพทำนา ซึ่งถือว่าเป็นผู้ทำหน้าที่ผลิตข้าวที่เป็น ธัญพืชที่สำคัญเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในโลกนี้ หากพื้นที่นาลดลง ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ก็จะลดลงตาม ในขณะที่จำนวนคนในโลกนี้ก็เพิ่มสูงขึ้น หากปล่อยให้สถานการณ์เป็นแบบนี้สักวันหนึ่งประชากรของโลกอาจจะตกอยู่ใน

สภาวะการขาดแคลนข้าว เมื่อถึงวันนั้นคนไทยก็จะมานั่งนึกเสียใจที่สูญเสียอาชีพที่สำคัญไป ไม่มีวันจะหวนกลับมาดังเดิม เราจะเปลี่ยนฐานะจากผู้ที่เคยส่งออกข้าวเป็นอันดับ 1 ของโลก มาเป็นผู้นำเข้าข้าวอันดับต้นๆ ของโลกแทน

เมื่อสถานการณ์การทำอาชีพทำนามีแนวโน้มเป็นเช่นนี้ รัฐบาลจึงได้สร้างกลยุทธ์ในการทำนาใหม่ ไม่ว่าจะส่งเสริมการทำเกษตรแปลงใหญ่ การมุ่งเน้นสร้าง Smart Farm รวมถึงการที่จะพยายามผลักดันให้ภาคเกษตรไปสู่ยุคเศรษฐกิจ 4.0 ให้ได้ ถ้าหากทำได้อย่างที่รัฐบาลหวัง จะถือว่าเป็นการพลิกโฉมหน้าของอาชีพทำการเกษตรจากอดีตอย่างสิ้นเชิง และวันนั้นเราจะเห็นรอยยิ้มของเกษตรกรมีแต่รอยยิ้ม และเสียงหัวเราะ เพราะเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีรายได้พอเพียงต่อการสร้างฐานะมีอาชีพที่มั่นคง และที่สำคัญได้รับการยกย่องว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติเพราะเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงคนในโลกอย่างไรก็ดีนั่นคือ สิ่งที่รัฐบาลอยาก และเกษตรกรเองก็เคยฝันในลักษณะดังกล่าวมาหลายยุคหลายสมัย แต่สุดท้ายก็เป็นแค่ความฝัน ที่นับจะเลือนรางไปทุกที ที่ไม่ถึงกล่าวเช่นนั้นก็เพราะเกษตรกรไทยในอดีตถึงปัจจุบันก็ยังวังวนอยู่กับปัญหาเดิมๆ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาจากภัยธรรมชาติ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ จนทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมตกต่ำอย่างเห็นได้ชัดเจน

เกษตรกรไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน

ก่อนจะไปกล่าวถึงสภาพของเกษตรกรไทยในยุค 4.0 ใคร่ขอย้อนไปดูวิวัฒนาการในอดีตมาจนถึงยุคปัจจุบันว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง และมีอะไรเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงของเวลา

1. เกษตรกรไทยในช่วงก่อนปี 2520 ลักษณะของเกษตรกรไทยในช่วงดังกล่าวก็จะมีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีบ้างที่เช่าที่ดินของคนอื่น รูปแบบการทำการเกษตรในช่วงนั้นไม่มีอะไรสลับซับซ้อน เพราะได้อิงแอบแนบธรรมชาติ ใช้แรงงานคน รวมถึง

แรงงานสัตว์ สิ่งที่น่ามาใช้บำรุงพืชที่ปลูกก็เน้นสารอินทรีย์จากมูลสัตว์ซึ่งเป็นผลพลอยได้ สัตว์ที่ใช้โดยเฉพาะการทำนาส่วนใหญ่ก็จะเป็นควาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่เกษตรกรอย่างมาก เพราะนอกจากแรงงาน แล้วยังมีมูลที่นำมาใช้เป็นปุ๋ย หากยังเป็นควายตัวเมียยังถือเป็นแหล่งผลิตลูกเพื่อเพิ่มจำนวนให้กับเกษตรกรได้อีกด้วย นอกจากนี้ควายซึ่งมีหญ้าเป็นอาหาร เกษตรกรก็ไม่ต้องใช้สารเคมีมาพ่นฆ่าหญ้าก็จะใช้แรงงานคนเกี่ยวหญ้าเอามาเลี้ยงควาย ถือเป็นกำจัดวัชพืชที่ดีเยี่ยม ส่วนกระบวนการผลิตข้าวล้วนมีความประณีตมาก เพราะทุกอย่างเกษตรกรจะทำด้วยตนเองทั้งการปลูก การดูแลรักษา จนถึงการเก็บเกี่ยว เพราะเกษตรกรถือว่าข้าวเป็นของสูงมีพระแม่โพสพดูแล จึงมีการทำพิธีกรรมตั้งแต่การเริ่มทำนาจนถึงหลังเก็บเกี่ยว และที่สำคัญเป้าหมายการปลูกข้าวจะเน้น “ความมั่นคงทางด้านอาหาร” เป็นหลัก คือใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก เหลือจึงจะนำไปขาย ด้วยเหตุนี้เขาจึงมีการผลิตอย่างประณีตเพราะตัวเองต้องบริโภคข้าวที่ตัวเองปลูกไปตลอดปี หากข้าวมีคุณภาพดีปีนั้นเขาจะมีข้าวที่ดีบริโภคตลอดปี ดังนั้นผู้บริโภคข้าวสมัยนั้นจะรู้ถึงรสชาติของข้าว ซึ่งจะแตกต่างจากปัจจุบันมาก เมื่อทุกอย่างอาศัยทุนเดิมที่มีอยู่ จึงไม่จำเป็นต้องหาทุนใหม่เพิ่ม เกษตรกรในยุคนี้ส่วนใหญ่จะไม่มีภาระหนี้สิน แม้จะมีรายได้ต่ำ แต่ก็มีสุขแบบพอเพียง

2. เกษตรกรไทยปี 2521-2531 สิ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกร โดยเฉพาะชาวนาเปลี่ยนไปก็คือ การมุ่งเน้นการปลูกข้าวเพื่อการค้า ในหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีความต้องการไม่สิ้นสุดแต่สิ่งที่จะมาตอบสนองความต้องการมีอยู่อย่างจำกัด เดิมทีการปลูกข้างของชาวนาไม่ได้เน้นปลูกเพื่อขาย เพื่อสร้างฐานะหลักฐานให้ร่ำรวยเพราะอาจจะมีข้อจำกัดด้านทุนและปัจจัยการผลิต ต่อมาเมื่อรัฐบาลมีนโยบายขยายการค้าโดยเอาข้าวเป็นพืชหลัก ส่งผลทำให้รูปแบบการผลิตเปลี่ยนไป

จากที่เคยทำแต่หน้าปี่ก็เริ่มมาทำนาปรัง จากการที่เคยใช้แรงงานควายก็เปลี่ยนเป็นรถไถเดินตาม ภาพของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นถ่ายรูปกับรถไถนาเดิมตามเครื่องแรกที่นำเข้ามาจากประเทศญี่ปุ่น ปรากฏอยู่ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ แรงงานคนและควายก็จะเริ่มถูกแทนที่ด้วยแรงงานเครื่องจักร การนวดข้าวและขนส่งข้าวก็ใช้เครื่องไม่ข้าวและรถอีแต่นแทน ที่สำคัญชาวนาเริ่มที่จะใช้สารเคมีแทนสารอินทรีย์ และที่สำคัญรัฐก็เริ่มขยายสาขาของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.)ไปสู่อำเภอที่เกือบทุกจังหวัด ชาวนาเกือบทุกคนตื่นตื่นที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. มีการให้กู้เงินโดยไม่ต้องเอาที่ดินไปจำนองเพียงให้กลุ่มลูกค้าค้ำประกันกันเอง ทำให้ชาวนามีเงินมาซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อเดินหน้าปลูกข้าวเพื่อการค้าอย่างเต็มที่ เพราะมีความหวังว่าจะทำให้ตนเองมีฐานะดีขึ้นอย่างแน่นอน ชาวนาในยุคนี้มีการตื่นตัวกันมาก ใครมีที่นาอยู่ในเขตชลประทานถือว่าโชคดีเพราะมีน้ำให้ทำนาปรังได้อีกครั้ง ที่นาเคยปล่อยร้างในช่วงฤดูแล้งก็เริ่มเขียวชอุ่มด้วยต้นข้าว พืชที่ชาวนาเคยปลูกในช่วงนาแล้งเช่น กระเทียมและถั่วเหลือง ก็ถูกแทนที่ด้วยข้าว สิ่ง que เปลี่ยนไปตามวิธีการผลิตก็คือ วิถีชีวิตของชาวนา จากการดำรงชีวิตแบบพอเพียง ก็เริ่มเปียงไปสู่วิถีที่ทันสมัยมากขึ้น มีการจับจ่ายใช้สอยเงินเพื่อซื้อแทนการแสวงหาด้วยตนเอง ในชุมชนเริ่มมีร้านค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้ารวมถึงรถมอเตอร์ไซด์มากขึ้น ถนนในหมู่บ้านในยุคก่อนที่เห็นคนและควายใช้เดินก็แทนด้วยรถมอเตอร์ไซด์ รถจักรยานที่ถือเป็นยานพาหนะที่สุดยอดในสมัยหนึ่งกับถูกทิ้งไว้ใต้ถุนบ้าน ยิ่งฉางข้าวที่เคยใช้เก็บรักษาข้าวก็ว่างเปล่า เพราะเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะส่งขายทันที อาจจะกล่าวได้ว่าในช่วงนี้ชาวนาไทยเริ่มอยู่ฟูขึ้น มีเงินจับจ่ายใช้สอยไม่อัดคัดเหมือนก่อน มีความสะดวกสบายขึ้น แต่ก็เริ่มมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นตาม และในช่วงปี 2523-2530 ประเทศไทยได้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากวิกฤตราคาน้ำมัน ส่งผลทำให้สถาบันการเงินหลายแห่ง

อ่อนแอจนรัฐบาลในยุคนี้ที่มี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ใช้มาตรการต่างๆ มากมาย เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งนับว่าโชคดีที่สามารถจะเอาอยู่ ชาวนาในยุคนี้ก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน กำไรที่ได้รับในช่วงแรกๆ ก็เริ่มลดลง เพราะราคาข้าวที่ลดลงและต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้น สิ่งที่ชาวนาในยุคนี้ใช้แก้ไขปัญหาคือ ขยายพื้นที่การปลูกข้าว โดยมีแนวคิดที่ว่าหากผลผลิตเพิ่มขึ้นจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ผลกลับไม่เป็นเช่นดังที่ชาวนาคาดหวังไว้ ภาระหนี้สินเริ่มมีมากขึ้นจากการกู้เงินระยะสั้นเพื่อการหมุนเวียน ชาวนาหลายรายเริ่มกู้เงินระยะยาวที่ต้องนำเอาที่ดินไปจำนองเป็นหลักประกัน

3. เกษตรกรไทยยุค 2531-2544 ยุคนี้ถือเป็นยุคทองและยุคมืดของระบบเศรษฐกิจไทยไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ ในช่วงต้นปี 2531 มี พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ(ยศในขณะนั้น) ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ รัฐบาลชุดนี้มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า จึงทำให้เกษตรกรในยุคนี้ได้กลับมามีความหวังอีกครั้งหนึ่ง แต่ความหวังดังกล่าวก็ไม่สมหวังการผลิตและชีวิตของเกษตรกรยังติดกับวังวนเดิม โดยเฉพาะปัญหาหนี้สิน จนกระทั่งมีการเปลี่ยนรัฐบาลและมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี มีนโยบายที่สำคัญคือ “การเปิดเสรีทางการเงิน” คือ หน่วยธุรกิจสามารถกู้เงินจากต่างประเทศได้โดยเสรี ส่งผลทำให้เงินทุนจากต่างประเทศไหลเข้าสู่ไทยมาก เศรษฐกิจมีการขยายตัวสูงโดยเฉพาะภาคอสังหาริมทรัพย์ เกษตรกรหลายคนได้อาศัยช่วงนี้ขายที่ดินตนเองทันที เพราะ ได้ราคาดี เกษตรกรหลายรายที่รีบขายคิดว่าได้ราคาดีกลายเป็นคนสติไม่สมประกอบเพราะราคาที่ดินกลับพุ่งทะยานสูงขึ้น บางแปลงสูงกว่าเดิมเป็นสิบเท่าหลายรายอยู่ดีกินดีอีกครั้งหนึ่งเพราะได้เงินจากการขายที่ทำกิน รถยนต์ขายดีจนกระทั่งผลิตไม่ทัน ส่งผลทำให้เบจจรถยนต์มีราคาสูงขึ้นเท่าตัว การปลูกข้าวเลิกคิดได้เลยเพราะช่วงนี้มีช่องทางแสวงหารายได้จาก

แหล่งอื่นๆ ได้ดีว่าการปลูกข้าว ไม่ว่าจะการไปรับจ้างซึ่งได้เงินค่าแรงแน่นอนกว่า ชาวนาหลายรายผันตัวเองไปเป็นแรงงาน ส่วนการทำนาก็เป็นการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค อย่างไรก็ตามก็ดีคำโบราณกล่าวไว้ว่า “งานเลี้ยงย่อมมีวันเลิกรา” เศรษฐกิจที่ฟูฟ่องเหมือนฟองสบู่ก็แตกในปี 2540 คนตกงานกันระนาว แต่คนไทยนับว่าโชคดีที่มีพระราชชาติทรงเปี่ยมไปด้วยพระปรีชาและพระเมตตา พระองค์ได้พระราชทานแนวทางการดำเนินชีวิตให้พสกนิกรที่กำลังตื่นตระหนกและหวาดกลัวกับสิ่งที่ตนเองจะต้องประสบ นั่นคือ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ส่งผลทำให้คนเริ่มหันกลับไปสู่ท้องนาอีกครั้งหนึ่ง แต่การกลับไปคราวนี้เป็น การกลับไปพร้อมด้วยคู่มือการดำเนินชีวิตที่ได้รับพระราชทานมาหลายคนนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ไปทดลองทำจนประสบความสำเร็จ แต่ก็เป็นแค่เพียงบางส่วน ชาวนาอีกส่วนหนึ่งก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะสร้างความมั่งคั่งให้ได้ จึงเริ่มปรับแผนการผลิตนั่นคือ มีการเปลี่ยนแปลงนาบางส่วนมาเป็นบ่อเลี้ยงปลาบ้าง สร้างฟาร์มเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู หรือบางคนก็ผสมผสานกัน ในหลาย ๆ รูปแบบ เกษตรกรหลายรายประสบความสำเร็จสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคง กล่าวคือ มีความมั่นคงด้านอาหารคือ มีข้าวปลาอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัว มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจระดับครอบครัวคือ มีรายได้จากการขายผลผลิตส่วนเกินและครอบครัวมีเงินออมและที่สำคัญไร้ภาระหนี้สิน มีความมั่นคงด้านสุขภาพทั้งกายและใจคือ สุขภาพร่างกายที่แข็งแรงเพราะการทำเกษตรตามทฤษฎีเกษตรใหม่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเน้นการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ไม่พึ่งสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้ ส่วนสุขใจนั้นไม่มีภาวะความเครียดในเรื่องภาระหนี้สินเพราะเน้นใช้ทุนที่ตนเองมีอยู่ทั้งแรงงานและปัจจัยการผลิตต่างๆ ก็ล้วนแสวงหาได้เองตามธรรมชาติไม่ต้องซื้อหาอะไรก็ตามกระแสเศรษฐกิจและสังคมของโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รัฐบาลก็มีความอยากให้เกษตรกรได้มีการปรับตัวให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ เกษตรกรไทยต้อง

เป็นเกษตรกรในยุค Thailand 4.0 นโยบายดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนวิถีคิดการทำเกษตรแบบดั้งเดิมไปเลย

อนาคตของเกษตรกรไทยในยุค 4.0

ประเทศไทยยุค 4.0 เป็นอย่างไร แล้วกว่าเราจะมาถึงยุค 4.0 เราผ่านยุคอะไรมาบ้าง ซึ่งได้มีการอธิบายลักษณะของยุค 1.0-4.0 ไว้ดังนี้

ประเทศไทยยุค 1.0 เป็นยุคที่ประเทศไทยใช้ภาคการเกษตรเป็นหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เน้นการผลิตและขายพืชไร่ พืชสวนส่วนมากเป็นพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะ ข้าว

ประเทศไทยยุค 3.0 เป็นยุคที่เริ่มพัฒนาภาคอุตสาหกรรม โดยมีแนวความคิดว่าสินค้าอุตสาหกรรมสามารถสร้างมูลค่าได้มากกว่าผลผลิตจากภาคเกษตร รัฐจึงมีนโยบายส่งเสริมให้มีการนำสินค้าเกษตรขั้นต้นมาแปรรูปเพื่อเป็นสินค้าอุตสาหกรรม เช่น โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม หรือโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ประเทศไทย ยุค 3.0 เป็นการเน้นการผลิตสินค้าในลักษณะอุตสาหกรรมหนักเพื่อการส่งออก ยุคนี้เป็นการพึ่งพาตลาดต่างประเทศเป็นสำคัญ รัฐบาลหวังอาศัยแรงขับเคลื่อนของอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมกับต่างประเทศ ดังนั้นเราจะเห็นรัฐบาลได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน(The Board of Investment of Thailand: BOI) เพื่อทำหน้าที่พิจารณาให้การสนับสนุนโครงการอุตสาหกรรมที่จะมาลงทุนในประเทศไทย การสนับสนุนส่วนใหญ่ก็คือการให้สิทธิทางภาษีเป็นสำคัญ

เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนถึงประเทศไทยตั้งแต่ยุค 1.0-3.0 จึงใคร่ขอนำเอาหลักการแบ่งสินค้าตามวิชาเศรษฐศาสตร์มาอธิบายเสริม กล่าวคือในทางเศรษฐศาสตร์มีการแบ่งสินค้าไว้ 3 ประเภท คือ

1. สินค้าขั้นต้น(Primary goods) เป็นสินค้าที่จากกระบวนการผลิตในลำดับแรกและต้องนำไปแปรรูปก่อนจึงจะอุปโภคและบริโภคได้ สินค้าภาคเกษตรทุกชนิดจึงเป็นสินค้าขั้นต้น ไม่ว่าจะเป็นข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ซึ่งสินค้าเหล่านี้เคยเป็นสินค้าเกษตรที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจหลักของประเทศไทย ดังนั้นสินค้าขั้นต้นน่าจะอยู่ในประเทศไทยยุค 1.0

2. สินค้าขั้นกลาง(Intermediate goods) เป็นสินค้าที่นำสินค้าขั้นต้นมาแปรรูป ซึ่งสินค้าขั้นนี้ส่วนหนึ่งก็สามารถนำไปอุปโภคและบริโภคได้ และอีกส่วนหนึ่งก็นำไปเป็นวัตถุดิบเพื่อผลิตเป็นสินค้าขั้นสุดท้าย สินค้าภาคอุตสาหกรรมที่แปรรูปมาจากภาคการเกษตรจะเป็นอุตสาหกรรมเบา เป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนหรือเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นส่วนใหญ่ สินค้าประเภทนี้จึงอยู่ในประเทศไทยยุค 2.0

3. สินค้าขั้นสุดท้าย(Final goods) เป็นสินค้าที่สิ้นสุดกระบวนการผลิตแล้ว ต้องนำเอาไปใช้อุปโภคและบริโภคอย่างเดียวกันเท่านั้น สินค้าประเภทนี้จึงเป็นสินค้าอุตสาหกรรมหนัก มีการลงทุนสูง มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต เช่น นำยางพารามาผลิตเป็นยางรถยนต์ หรือนำข้าวมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เสริมความงาม เป็นต้น สินค้าประเภทนี้จึงอยู่ในประเทศไทยยุค 3.0

ส่วนประเทศไทยในยุค 4.0 นั้น ก็เน้นการผลิตสินค้าขั้นสุดท้าย แต่ต้องขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมที่คนไทยทำขึ้นด้วยตนเอง เพราะประเทศไทยในยุค 3.0 ถึงแม้ว่าจะมีอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าหนักเกิดขึ้นในประเทศไทยจำนวนมาก แต่การผลิตดังกล่าวก็อาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งถูกนำเข้ามาโดยผู้ลงทุนจากต่างประเทศ รัฐบาลคงคิดว่าหากนักลงทุนเหล่านี้ถอนการลงทุนจากประเทศไทยแล้ว ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยย่อมได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน และที่สำคัญการผลิตดังกล่าวเหมือนอาศัยทรัพยากรของประเทศไทยในการสร้างความมั่งคั่งในกับนักลงทุน

จากต่างชาติ ส่วนประเทศไทยได้เฉพาะค่าจ้างแรงงานและภาษีซึ่งต่ำมากเพราะรัฐบาลได้ลดภาษีรายได้ให้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้นักลงทุนจากชาติมาลงทุนในประเทศไทย ดังนั้นเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างถาวรรัฐบาลจึงมีเป้าหมายผลักดันให้ประเทศไทยเข้าสู่ยุค 4.0 นั่นคือ สร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตด้วยตัวของคนไทยเอง ไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศ

สรุปใจความสำคัญคือ “การยืนได้ด้วยลำแข้งของตัวเอง” คำถามที่สำคัญคือ อะไรคือเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตในยุค 4.0 คำตอบจากนักวิชาการผู้รอบรู้ทั้งหลายรวมถึงหน่วยงานราชการก็ได้ให้คำจำกัดความสั้นๆ แต่ได้ความหมายไว้ดังนี้

“ประเทศไทยยุค4.0 เป็นยุคที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy) โดยใช้ความได้เปรียบที่ประเทศเรามีอยู่แล้ว คือความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม”

ด้วยเหตุนี้ในช่วงระยะเวลาสองสามปีที่ผ่านมาเรามักจะได้ยินคำว่า “Smart Farmer” มากพอสมควร จุดเริ่มต้นในเรื่องนี้ก็มาจากแนวคิดที่ต้องการให้คนที่มีความรอบรู้ หรือทำอาชีพด้านเกษตรมีความภูมิใจในวิชาชีพของตนเอง สมดังเนื้อเพลง “ชีวิตกสิกร/กสิกรไทย” ที่มีเนื้อร้องท่อนหนึ่งว่า **“กสิกรแข็งขันเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ไทยจะเรืองอำนาจเพราะเป็นชาตีกสิกรรรม”** และเมื่อกาลเวลาผันเปลี่ยนเข้าสู่ยุคดิจิทัล การทำเกษตรกรจึงอาจดูเหมือนเป็นอาชีพที่หลายคนอาจมองข้ามหรือขาดความภูมิใจ ทำให้คนที่ประกอบอาชีพนี้ลดน้อยลง เกษตรกรชาวไร่ชาวนาหลายคนก็ขายที่ดินทำกิน ที่ดินที่เคยเป็นผืนนาที่คอยผลิตอาหารเลี้ยงดูผู้คนในบ้านเมืองนี้กลับกลายเป็นบ้านจัดสรรหรือโรงงาน หากรัฐบาลปล่อยให้สถานการณ์เป็นเช่นนี้ อาชีพเกษตรกรอาจจะกลายเป็นตำนาน และที่สำคัญไทยเราเคยฝันเป็น “ครัวของโลก” เราก็จะกลายเป็นผู้นำเข้าอาหารจากประเทศอื่นทั่วโลกก็เป็นไปได้ ดังนั้นโครงการ Smart Farmer จึงเกิดขึ้นโดยการสนับสนุน

จากภาครัฐที่ต้องการให้เกษตรกรไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เป็นเกษตรกรแห่งยุคสมัยใหม่ที่เพิ่มความภูมิใจให้แก่อาชีพของตัวเอง และถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการทำการเกษตรในยุค 4.0

Smart Farmer จึงเป็นคำนิยามความหมายใหม่ต่อบุคคลที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร โดยครอบคลุมด้านความรู้ในการเกษตร สามารถบริหารจัดการทั้ง การผลิต การตลาด รวมถึงวิเคราะห์ เชื่อมโยงให้ค่านึงถึงคุณภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภค สังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ใน Smart Farmer ส่วนใหญ่ จะมีการนำเทคโนโลยีเข้าไปผสมผสาน ไม่ว่าจะเป็นการนำอุปกรณ์เซนเซอร์ ตรวจอุณหภูมิ เซนเซอร์วัดความชื้น และส่งค่า การแสดงผลต่างๆ ผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งล้วนแต่เป็นการนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์นั่นเอง จากแนวคิด Smart Farmer จึงทำให้เกษตรกรถูกแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ เกษตรกรที่เป็น Smart Farmer อยู่แล้ว (Existing Smart Farmer) และเกษตรกรที่ยังต้องการการพัฒนา (Developing Smart Farmer)

อย่างไรก็ดีเพื่อให้เกษตรกรที่เคยทำการเกษตรแบบดั้งเดิมได้ประสบความสำเร็จในยุคเกษตร 4.0 นั้นรัฐบาลได้มีการวางแผนระยะยาวเพื่อช่วยเหลือ และสนับสนุนเกษตรกรที่สนใจทำการเกษตรยุค 4.0 ดังนี้

1. ส่งเสริมเกษตรกรให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย
2. เพิ่มศักยภาพการผลิตสินค้าเกษตรให้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศ
3. คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมรวมถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย
4. แก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร
5. พัฒนาปรับปรุงกฎระเบียบที่มีอยู่ให้ทันสมัย
6. เน้นทำการเกษตรแปลงใหญ่ให้มีความสำคัญกับอาหารสุขภาพ
7. เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

8. ปรับการผลิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

9. เน้นทำวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้น

10. บูรณาการการทำงานร่วมกันในทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครอบคลุมทุกมิติ

อย่างไรก็ตามรัฐได้มีการดำเนินงานมาระยะหนึ่งแล้ว ข้อเท็จจริงก็คือว่า เกษตรกรส่วนใหญ่โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวยังดำเนินการผลิตตามที่ตนเองเคยทำมา และเกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังไม่รู้ว่าการทำการเกษตรในยุค 4.0 นั้นทำอย่างไร แม้ว่าตอนนี้เริ่มมีโครงการนำร่องที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ Young smart farmer ซึ่งผู้ที่ควรนำมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ต้องเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการทำการเกษตร เพราะกว่าจะถึงจุดนี้ได้เขาคอนนั้นย่อมผ่านสิ่งต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายมาแล้วมากมาย แต่ในความเป็นจริงการดำเนินโครงการดังกล่าวก็ดำเนินแบบเดิม ๆ คือ ให้นำหน่วยงานด้านศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย เป็นผู้ให้การอบรม และผู้ที่เป็นวิทยากรก็มีความรู้จากการอ่านจากตำราแล้วเอามาสร้าง power point ที่สวยงามมาบรรยายให้เกษตรกรฟัง โดยอาศัยความน่าเชื่อถือจากวุฒิการศึกษาและสถานภาพความเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมาสร้างความน่าเชื่อถือ การดำเนินการดังกล่าวเหมือนนำความฝันของวิทยากรไปกระตุ้นให้เกษตรกรเดินตาม คำถามก็คือแล้วจะทำได้จริงหรือเปล่าเพราะตัวผู้บรรยายเองก็ไม่เคยทำอีกโครงการหนึ่งที่รัฐบาลพยายามโหมกระพือคือ “เกษตรแปลงใหญ่” ซึ่งรัฐเชื่อว่าจะเกิดการประหยัดต่อขนาด (economy of scale) ตามหลักเศรษฐศาสตร์ และจะทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงเพราะต้นทุนคงที่เฉลี่ยต่อหน่วยย่อมลดลง และที่สำคัญสามารถควบคุมคุณภาพผลผลิตได้ ทำให้ขายได้ราคาสูง เมื่อต้นทุนลดลงรายได้เพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรย่อมได้กำไรอย่างแน่นอน แต่ปัญหาก็คือว่า การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ยาก เพราะสถานการณ์ในปัจจุบันเกษตรกร

บ้านเราเป็นเกษตรกรรายย่อยมีที่ดินถือครองไม่สูงมากนัก การจะทำเกษตรแปลงใหญ่ต้องให้เกษตรกรมารวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันดำเนินการผลิตตั้งแต่การร่วมการตัดสินใจว่าจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และจะขายให้ใคร เป็นต้นปัญหาดังกล่าวถือเป็นปัญหาพื้นฐานทางการผลิต ซึ่งการให้เกษตรกรมารวมตัวกันไม่ใช่ไม่เคยเกิดขึ้นมาแต่เกิดขึ้นมานานแล้วทั้งในรูปของกลุ่มเกษตรกรรวมถึงสหกรณ์การเกษตรซึ่งประสบความสำเร็จในเชิงปริมาณเท่านั้น การรณรงค์ให้เกษตรกรมารวมกลุ่มกันทำการเกษตรแปลงใหญ่ก็เช่นเดียวกัน ความสำเร็จในเชิงปริมาณ ในขณะที่ในเชิงคุณภาพยังไม่มีชัดเจน โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวก็ยังคงทำการเกษตรแบบตัวใครตัวมัน ส่วนการรวมกลุ่มก็มีแต่ในนามโดยหวังว่าจะได้รับการอุดหนุนด้านปัจจัยการผลิตเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากต้องการให้เกษตรกรสามารถพัฒนาตัวเองให้ทันยุค ต้องส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรเป็นลำดับขั้นตาม “ทฤษฎีเกษตรใหม่” คือ

ขั้นแรก: ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตัวเองได้ เป้าหมายหลักคือ “ทำการเกษตรเพื่อให้พออยู่พอกิน” เน้นการทำการเกษตรโดยอาศัยภูมิปัญญาที่สะสมกันมาหลายชั่วอายุคน และที่สำคัญเป็นการทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับธรรมชาติที่สมัยนี้นิยมเรียกว่า “การทำเกษตรแบบอินทรีย์”

ขั้นที่สอง: เป็นการทำการเกษตรเพื่อไปสู่ขั้น “พอมีอันจะกิน” โดยเน้นให้เกษตรกรมารวมตัวกันในการจัดการการผลิต ซึ่งนโยบายการทำการเกษตรแปลงใหญ่ของรัฐบาลก็สอดคล้องกับทฤษฎีเกษตรใหม่ ขั้นที่สองและหากดำเนินงานตามขั้นตอนนี้จะเกิดความยั่งยืนแน่นอน

ขั้นที่สาม: เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพ

ชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน การเกษตรยุค 4.0 น่าจะอยู่ในขั้นนี้ของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

บทสรุป

แม้ว่ารัฐต้องการให้เกษตรกรทำการเกษตรยุค 4.0 โดยหวังว่าคนรุ่นใหม่จะหันมาทำเกษตรไฮเทคมากขึ้นเรื่อยๆ นั้น เกษตรกรเจ้าของฟาร์มและไร่นา ไม่ต้องลงไปตรากตรำ กรำแดด ทำงานในไร่นาเองทุกอย่าง เพราะงานบางอย่างสามารถเรียกใช้บริการต่างๆ มาช่วยทำได้ ตั้งแต่การเตรียมดิน ไถพรวน การปลูก การฉีดพ่นปุ๋ยทางใบ การหว่าน ปุ๋ยเม็ด การฉีดยากำจัดศัตรูพืช กำจัดวัชพืช การเก็บเกี่ยว รวมถึงการแปรรูปเพื่อส่งตลาด ซึ่งต้องใช้นักปฏิบัติการเกษตรขั้นสูงที่รวมตัวเป็นผู้บริหารจัดการแปลงเกษตรขนาดและประเภทต่างๆ รวมไปถึงการแชร์ใช้ทรัพยากรต่างๆร่วมกัน (Sharing Economy) เช่น การแชร์เครื่องจักรกลการเกษตร ผ่านแอปบนสมาร์ทโฟน เป็นต้น แต่ความฝันกับความจริงยังห่างไกลกันมาก และที่สำคัญหากรัฐบาลยังอาศัยกลไกของระบบราชการขับเคลื่อนให้ความฝันเป็นความจริงก็คงต้องรอรยะเวลาอีกนาน เผลอ ๆ โครงการอาจจะล้มไม่เป็นท่าก็ได้ เพราะหน่วยงานราชการส่วนใหญ่จะมีผู้ที่มีความรู้จากการอ่านมาก แต่จะหาผู้เชี่ยวชาญจากการปฏิบัตินั้นยากมาก เราจะเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคเกษตรของไทยมากมาย แม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงานมาจัดการแต่ปัญหาก็กลับเพิ่มขึ้น ดังนั้นหากต้องการให้เกษตรกรไทยสามารถประกอบอาชีพของตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีเกียรติ ต้องทำการเกษตรตามหลัก “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นแนวคิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารงานการเกษตรที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยให้หลุดพ้นจากบ่วงของความยากจน พระองค์ทรงเน้นย้ำให้เกษตรกรไทยทำแบบค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป ไม่ต้องเร่งรีบ เมื่อรากฐานแน่นและแข็งแรงดีแล้วก็ไม่มียอะไรมาทำให้

อาชีพเกษตรกรของไทยสะท้อนได้ แต่น่าเสียดายที่เรามุ่งทำการเกษตรเพื่อตอบสนองความอยากร่ำรวยแต่อยู่บนพื้นฐานของ “ความเสี่ยง” อยู่ตลอดเวลา สภาพของเกษตรกรไทยวันนี้เป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่ดีที่สุด ดังนั้นทางเดียวที่จะทำให้เกษตรกรไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืนคือ การทำการเกษตร

ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นทฤษฎีการทำ การเกษตรที่รัชกาลที่ 9 ทรงศึกษาโดยการทดลอง ทำจริง และได้ผลจริงๆ และเกษตรกรรายหลายที่ดำเนินรอยตามพระองค์ท่านก็หลุดพ้นจากความยากจนจริงๆ แล้วเกษตรกรไทยทั้งหลายยังจะมัว รื้ออะไรอยู่

เอกสารอ้างอิง

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2553). ทฤษฎีใหม่: แนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/922-2010-06-02-07-43-39/2620-2015-jun-09-07-22-08.html (17 พฤษภาคม 2561)

Kasetjourney. (2561). เกษตร 4.0 ยุคที่เกษตรกรไทยไม่ใช่แค่ต้องรู้ แต่ต้องตื่นตัวและพร้อมสู่ การปฏิรูปด้วย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.kasetjourney.com/?p=433> (17 พฤษภาคม 2561)

ที่มา : https://www.freepik.com/free-photo/rural-landscape-with-rice-fields_1631445.htm#term=rice%20field&page=1&position=4